

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Unity in diversity : English puritans and the puritan reformation,
1603-1689**

Pederson, R.J.

Citation

Pederson, R. J. (2013, November 7). *Unity in diversity : English puritans and the puritan reformation, 1603-1689*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/22159>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/22159>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/22159> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Pederson, Randall James

Title: Unity in diversity : English puritans and the puritan reformation, 1603-1689

Issue Date: 2013-11-07

Nederlandse samenvatting

De centrale these van deze studie is dat het zeventiende-eeuwse Engelse puritanisme gekenmerkt wordt door een eenheid in verscheidenheid die het wetenschappelijk gebruik van de term 'puritanisme' in het enkelvoud rechtvaardigt. De term 'puritanisme' valt te prefereren boven de meer deconstructionistische notie van 'puritanismes' of 'puritanismen', meervoudsvormen die de meeste puriteinen als oneigenlijk zouden hebben ervaren. Teneinde deze these op haar houdbaarheid te onderzoeken, worden in deze studie drie Engelse puriteinen – John Downname, Sir Francis Rous en Tobias Crisp – geselecteerd voor een nadere analyse. Niet alleen gaat het hier om personen wier status als puritein in de literatuur onomstreden is, ook vertegenwoordigen zij met elkaar wedijverende stromingen binnen wat traditioneel aangeduid werd als 'puritanisme'.

Het eerste hoofdstuk (1) legt het belang van deze discussie bloot tegen de achtergrond van het bestaande literatuurcorpus. Er blijkt in de literatuur sprake te zijn van aanzienlijke verwarring als het gaat om de vraag hoe recht gedaan kan worden aan de complexiteit van het puritanisme. De hedendaagse tendens in de richting van deconstructionisme laat zich enerzijds begrijpen als een poging om de vraag naar de diversiteit binnen het puritanisme adequaat te beantwoorden, anderzijds als een gevolg van elkaar uitsluitende ideeën over wat 'het' onderscheidende kenmerk van puritanisme zou zijn. Dit hoofdstuk oppert een nieuwe benadering van de definitie-problemen door zowel op de *unitas* als op de *diversitas* te focussen en deze concepten in de context van de puriteinse reformatie te plaatsen. Bij wijze van analogie wordt in dit verband verwezen naar Norbert Elias' bepaling van een samenleving als bestaande uit individuen die, hoewel divers en vaak dragers van tegenstrijdige belangen, niettemin onderling verbonden en van elkaar afhankelijk zijn. Ook Ludwig Wittgensteins notie van *family resemblance* kan behulpzaam zijn om zowel de diversiteit als de eenheid binnen het puritanisme te begrijpen. Kort wordt ingegaan op de moeilijkheid om begrippen als 'gereformeerd', 'calvinistisch' en 'orthodox' te gebruiken als karakteristieken voor het puritanisme. Weliswaar overlappen deze termen elkaar in veel gevallen, maar toch is dat gezien de variëteit in de beweging niet altijd het geval. Dat er binnen het puritanisme echter zoiets was als een normatieve traditie, bewijst de Synode van Westminster (1643-1649) en de consensus die de afgevaardigden daar bereikten; deze consensus is dan ook altijd gezien als bepalend voor het 'mainstream', 'mainline', of 'orthodoxe' puritanisme.

Hoofdstuk twee (2) plaatst de drie casus-studies in hun grotere historische, intellectuele en sociale samenhangen in het Engeland van de zeventiende eeuw. Ook wordt de lezer ingeleid in de precisiaanse, mystieke, antinomiaanse en neonomiaanse stromingen binnen wat als puritanisme bekend stond. De zeventiende eeuw was een tijd van ingrijpende veranderingen in de Engelse samenleving, zoals de overgang van de monarchie naar het Britse Gemenebest, voor velen een verandering die 'de wereld op z'n kop zette'. Onderzoekers die denkers of schrijvers uit deze periode bestuderen moeten dan ook de verschillende convergerende politieke, culturele, sociale en religieuze ontwikkelingen uit die tijd verdisconteren. Hoewel het puritanisme ontstond gedurende het Elizabethaanse tijdperk, waren er daarvoor reeds sporen van 'proto-puritanisme' te vinden in de evangelische *mindset* van Engelse reformatoren onder Edward VI. Mogelijk

kunnen de wortels van het puritanisme zelfs verder terug getraceerd worden tot de Lollarden, hoewel meer onderzoek gedaan zou moeten worden om dit vast te stellen. Het *mainstream of mainline* puritanisme was in elk geval een conglomeraat van tendensen en stromingen die over confessionele grenzen heen konden gaan, en dat soms ook deden. Bij die stromingen ging het dan met name om het precisianisme, mysticisme, antinomianisme en neonomianisme.

Deze beide inleidende hoofdstukken verschaffen de benodigde achtergrond voor de hoofdstukken drie tot en met vijf, waarin de drie bovengenoemde casus gedetailleerd geanalyseerd worden. De desbetreffende analyses vormen gezamenlijk deel I van deze studie.

Hoofdstuk drie (3) introduceert *John Downname* (1571-1652) als een puriteinse geestelijke en pastor in Londen, die de precisiaanse richting binnen het puritanisme voorstond. Duidelijk wordt dat zijn affectieve theologie een sterke trouw aan de gereformeerde orthodoxie vertoont, waarbij Downname met name de consensus van de Synode van Westminster promootte. Downname laat fraai zien hoe puriteinen gewoon waren dogma en praxis op elkaar te betrekken in hun benadering van de verschillende kwesties die het puriteinse geweten kwelden. Zijn twee belangrijkste werken, *Christian Warfare* en *A Guide to Godliness*, vertegenwoordigden de precianistische stroming doordat ze zich richtten op de implicaties van de leer voor de praktijk, in het bijzonder voor de problematiek van de geloofszekerheid. Downname's nadruk op de predestinatieleer weerspiegelt daarbij het grote belang van dit leerstuk voor precisiaanse puriteinen, maar het was niet het enige leerstuk waarop Downname voortborduurde; zijn geschriften vertonen veeleer een complete wereld- en levensbeschouwing die gedrenkt is in orthodoxe denkpatronen.

Hoofdstuk vier (4) schuift de meer 'radicale' *Francis Rous* (1579-1659) naar voren. Hoewel deze zich nog altijd binnen confessionele kaders bewoog, ontwikkelde hij een vorm van bruidsmystiek die in haar accent op onmiddellijke godservaring verder ging dan de meeste precisianisten konden meemaken. De mystiek van Rous laat bovendien zien dat er binnen het puritanisme een mystieke onderstroom was die confessionele grenzen kon overschrijden en dat bij tijden ook zou doen, zoals bij de zogeheten 'profeten' uit de tijd van de Engelse Revolutie. Verder wordt duidelijk dat, ook al betrof zijn belangrijkste bijdrage mystieke thema's, Rous geverseerd was in de gereformeerde orthodoxie en zich daar sterk mee identificeerde, zoals onder meer blijkt uit zijn ideeën over onderwijs en opvoeding.

Hoofdstuk vijf (5) plaatst *Tobias Crisp* (1600-1642/3) in de context van de politieke en theologische controverses van zijn tijd. Geopperd wordt dat de antinomiaanse stroming waarmee hij geassocieerd wordt een reactionaire tegenbeweging was tegen de precianistische opvatting van vroomheid, door tegenstanders wel aangeduid als 'navelstaarderij'. Hoewel Crisp's status als orthodox godgeleerde omstreden was, gingen zijn theologische opvattingen de gangbare confessionele grenzen niet te buiten, zoals niet alleen zichtbaar wordt in zijn zelf-identificatie met de gereformeerde orthodoxie maar ook in het feit dat als onverdacht orthodox te boek staande puriteinen zijn werk verdedigden. Tobias' zoon Samuel Crisp verdedigde de leer van zijn vader met een beroep op William Perkins, Thomas Jacomb, Thomas Manton en anderen; dit suggereert dat Crisp mogelijk deel uitmaakte van de veel bredere orthodox-gereformeerde traditie zoals die op

het continent tot ontwikkeling was gekomen, met haar eigen accenten, aandachtspunten en richtingen. We moeten het type gereformeerde orthodoxie waar Crisp zonder twijfel toe behoorde dus niet te smal opvatten.

Deze drie casus-studies bereiden de weg naar deel II van de dissertatie. Daarin keren we om te beginnen in hoofdstuk zes (6) met het gevondene in ons achterhoofd terug naar de problematiek van eenheid en verscheidenheid. De uiteenlopende, maar complementaire manieren waarop de drie onderzochte puriteinen hun theologische identiteit tot uitdrukking brachten worden met elkaar gecontrasteerd. Hoewel er verschillen van inzicht waren ten aanzien van de wijze waarop de overgeleverde leer toegepast moest worden, week noch Rous noch Crisp significant af van de confessionele kaders van de normatieve traditie, ondanks (in het geval van Crisp) beschuldigingen van het tegendeel.

In hoofdstuk zeven (7) worden de verschillende draden van het voorafgaande onderzoek bijeengebracht in een poging tot een werkdefinitie van 'puritanisme' te komen, waarbij we de noodzaak laten zien om de deconstructionistische en revisionistische tendensen in de literatuur die het fenomeen te zeer fragmentariseren enigszins te corrigeren. Voorgesteld wordt om het puritanisme te zien als een tamelijk divers conglomeraat van stromingen met wedijverende houdingen en voorkeuren. Wittgensteins notie van *family resemblance* ('Familienähnlichkeit') kan hier dienst doen als een behulpzame manier om met het definitie-probleem om te gaan en tot een betere werkdefinitie van puritanisme te komen, waarbij zowel aan de *diversitas* als aan de *unitas* in de beweging recht gedaan wordt. Verder bevestigt hoofdstuk 7 de eerder geuite hypothese dat de concepten van 'narratief' en 'metanarratief' een geëigend begrippenpaar vormen om het verschijnsel dat de eeuwen door consequent als 'puritanisme' werd aangeduid te begrijpen. Door puriteinen in hun individuele contexten te plaatsen, met alle *diversitas* die daarbij hoort, krijgen we een helderder zicht op de thema's die hen samenbinden in *unitas* – alsook op wat hen verschillend maakt. Door Engelse puriteinen bovendien te zien als deelnemers aan een meer omvattende reform-beweging, de puriteinse Reformatie, wordt duidelijk dat zij niet slechts verenigd waren door hun gedeelde geloofsvoorstellingen, zoals bijvoorbeeld wie God is in zijn verhouding tot de mensheid, maar ook door hun inzet voor een verdere reformatie van het leven in de richting van een godvruchtige levenswandel en een *praxis pietatis*. Dat bij het identificeren van individuen als puritein grote zorgvuldigheid in acht genomen moet worden, blijkt overigens uit het feit dat mensen ook een bepaalde 'puriteinse fase' in hun leven konden doormaken (zoals het geval was bij Lancelot Andrewes, Joseph Hall, John Milton en anderen).

Hoofdstuk acht (8) ten slotte vat de inhoud van het boek samen door vijf manieren op te sommen waarop het verrichte onderzoek bijdraagt aan een meer genuanceerd verstaan van de zo omstreden identiteit van het Engelse puritanisme. Vastgesteld wordt dat eenheid en verscheidenheid elkaar niet uitsluiten, dat er sterke theologische overeenkomsten bestaan tussen puriteinen van uiteenlopende achtergronden, en dat er binnen het Engelse puritanisme van de zeventiende eeuw bepaalde onderstromen waren die confessionele grenzen konden overschrijden en dat ook deden bij zijn meer radicale vertegenwoordigers. Op dit laatste terrein dient overigens nog wel nader onderzoek verricht te worden, dat hopelijk duidelijk zal maken hoe het 'radicale' puritanisme van de

Engelse Revolutie zich verhoudt tot de meer confessioneel georiënteerde traditie die in de hier onderzochte casus-studies tot uitdrukking komt.

[vertaling Gijsbert van den Brink]